

Derevyagin A.A. Legal regulation of activities of the National Police in combating criminal attacks on property of citizens

Analyzed the system of national and international law, which is the legal basis of the National Police in combating criminal attacks on property of citizens. Based on the analysis of practical activity, the results of personal research the author offers some ways to improve the legislative support of the National Police in combating criminal attacks on property of citizens.

The author, stressed that the problem of the current state of regulation of activities of the National Police in combating crime encroachment on public property is determined that the number of crimes in this category each year increases, and professional approach to combating it not improved. Based on our research, studying and collating of operational practices and analytical review of relevant scientific sources, in our opinion, is the efficiency of the said direction by improving the legal regulation of this activity.

It is concluded that the normative regulation of activities of the National Police plays an important role because the effectiveness of regulation in many cases depends on the perfection of its legal basis, clarity requirements, the availability of a developed system of legislation. Legal regulation of activities of the National Police in combating crime encroachment on public property provided a large number of regulations that differ from each other in many ways - name, legal force, order acceptance, entry into force and so on.

The system of legal regulation of activities of the National Police in combating criminal trespass to property as a set of laws and regulations that provide a legal framework for its activities and the proper implementation of the relevant authority.

Confirmed that the state of the legal regulation of combating crime encroachment on public property does not meet the demands and needs improvement. Thus, there is a need for adopting regulations on organization and interaction between operational units of the National Police to combat crime encroachment on public property, such as instructions of counteraction by the National Police criminal trespass to property of citizens.

Key words: *legal regulation; National police; criminal attacks on property of citizens; regulations.*

УДК 343.98

О. О. Крюков

**ПОНЯТТЯ, ОСОБЛИВОСТІ ОБЛІКУ ТА
РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ НА ҐРУНТІ
НЕНАВИСТІ**

У статті сформульовано поняття та висвітлено характеристику злочинів, які вчиняються на ґрунті ненависті. Наведено статистичні дані щодо їх реєстрації та результатів досудового розслідування, проаналізовано окремі кримінальні провадження. Зазначено організаційні заходи, ужиті для вдосконалення порядку виявлення та реєстрації злочинів цієї категорії, а також висвітлені основні особливості розслідування таких злочинів.

Ключові слова: *злочини на ґрунті ненависті; мотиви расової, національної чи релігійної нетерпимості.*

Постановка проблеми. Україна як член Організації з безпеки і співробітництва в Європі (далі – ОБСЄ) безпосередньо проводить роботу щодо протидії злочинам на ґрунті ненависті (нетерпимості). На сьогодні це

питання стає все більш актуальним не лише в країнах-учасниках, а й у всьому світі.

Підставою для активного початку такої діяльності стало рішення Ради міністрів ОБСЄ від 02 грудня 2003 року № 4/03, згідно з яким країни закликано заохочувати толерантність та боротися із дискримінацією, зокрема з усіма проявами агресивного націоналізму, расизму, шовінізму, ксенофобії, антисемітизму та екстремізму [1].

У подальшому питання протидії злочинам на ґрунті ненависті знайшло розвиток у низці інших рішень ОБСЄ, зокрема від 05 грудня 2006 року № 13/06 у частині визнання неодмінності збору та зберігання достовірних даних і статистичних відомостей про злочини на ґрунті ненависті, що ставить за мету «розробку ефективної політики та виділення належних ресурсів для попередження інцидентів на ґрунті ненависті» [2], а також від 1-2 грудня 2009 року № 9/09, за яким учасники дійшли згоди щодо потреби «невідкладно розслідувати злочини на ґрунті ненависті та забезпечувати, щоб мотиви, якими керувалися винні особи, отримали відповідну оцінку та публічний осуд з боку відповідних органів влади та політичного керівництва»; «збирати, зберігати та оприлюднювати достовірні й досить детальні відомості та статистичні дані про злочини на ґрунті ненависті ... із зазначенням кількості випадків, доведених до відома правоохоронних органів, кількості порушених справ і винесених вироків» [3].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема протидії злочинам на ґрунті ненависті (нетерпимості) приділяється посиленна увага насамперед з боку міжнародних інституцій. Так, Бюро з демократичних інститутів і прав людини ОБСЄ протягом останніх років опублікувало декілька видань із зазначеної проблематики. Зокрема, це практичні посібники «Законодавство проти злочинів на ґрунті ненависті» [4], «Переслідування злочинів на ґрунті ненависті» [5], «Механізми збору та моніторингу даних про злочини на ґрунті ненависті» [6]. Оскільки в зазначених публікаціях не враховано особливості кримінального та кримінального процесуального законодавства України, а також практичні аспекти розслідування злочинів цієї категорії, Головним слідчим управлінням Національної поліції спільно з науково-педагогічними працівниками Львівського національного університету внутрішніх справ розроблені Методичні рекомендації «Злочини, вчинені на ґрунті нетерпимості: особливості розслідування» [7].

Формування цілей. Метою статті є визначення критеріїв, за якими суспільно-небезпечні діяння, передбачені Кримінальним кодексом України, слід ідентифікувати як злочини на ґрунті ненависті, порядку їх виявлення та обліку, а також особливостей проведення досудового розслідування за злочинами зазначеної категорії.

Виклад основного матеріалу. Термін «злочини на ґрунті ненависті» уперше з'явився в Сполучених Штатах Америки та був офіційно закріплений у Законі, прийнятому Конгресом США 23 квітня 1990 року «Про статистику злочинів на ґрунті ненависті» (Hate Crime Statistics Act) [8]. Згідно із зазначеним документом обліку підлягали злочини, учинені з мотиву

упередженості (англ. – prejudice) за ознаками раси, релігії, сексуальної орієнтації, етнічного походження тощо. До їх переліку входили вбивства, серед них, без обтяжуючих обставин; звалтування; напади (як прості, так і кваліфіковані); залякування; підпали; пошкодження, знищення та вандалізм щодо власності.

У рішенні Ради міністрів ОБСЄ від 1-2 грудня 2009 року № 9/09 злочини на ґрунті ненависті визначаються як «кримінально карані діяння, скоєні з мотивів упередження» [3].

Водночас у законодавстві України відсутнє чітко сформульоване поняття злочину на ґрунті ненависті попри те, що майже кожен злочин, передбачений Кримінальним кодексом України, може містити ознаки злочинів цієї категорії. Саме наявність елемента упередженого ставлення винної особи до жертви відрізняє їх від інших злочинів та викликає особливу стурбованість для національних органів влади та міжнародних інституцій.

До того ж особливістю вчинення злочину на ґрунті ненависті є упередження щодо певної ознаки людини, що відносить її до певної соціальної групи (наприклад, за расою, національністю, релігійними переконаннями тощо), та яка є основним мотивом для вчинення стосовно неї злочину.

Особлива частина КК України містить низку спеціальних статей, що передбачають відповідальність за вчинення злочинів на ґрунті ненависті.

Зокрема, стаття 161 (Порушення рівноправності громадян залежно від їх расової, національної належності, релігійних переконань, інвалідності та за іншими ознаками) встановлює кримінальну відповідальність за умисні дії, спрямовані на розпалювання національної, расової, релігійної ворожнечі чи ненависті, на приниження національної честі та гідності або образу почуттів громадян через їхні релігійні переконання.

У 2009 році до КК України внесено низку змін [9], відповідно до яких окремі статті, що передбачають відповідальність за злочини проти життя і здоров'я особи, доповнено новою кваліфікуючою ознакою – вчинення злочину з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості: статті 115 (Умисне вбивство), 121 (Умисне тяжке тілесне ушкодження), 122 (Умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження), 126 (Побої і мордування), 127 (Катування), 129 (Погроза вбивством). Також змінено редакцію статті 300 (Ввезення, виготовлення або розповсюдження творів, що пропагують культ насильства і жорстокості) КК України в частині віднесення до кримінально-караних діянь незаконні операції з творами, що пропагують расову, національну чи релігійну нетерпимість та дискримінацію.

Учинення злочинів з мотиву нетерпимості знаходить відображення в статтях 178 (Пошкодження релігійних споруд чи культових будинків), 179 (Незаконне утримування, осквернення або знищення релігійних святинь) та 180 (Перешкоджання здійсненню релігійного обряду) КК України.

Згідно з узагальненням, проведеним Головним слідчим управлінням Національної поліції, яке визначено Національним контактним пунктом від України з питань обліку злочинів, учинених на ґрунті ненависті, протягом 2015 року до Єдиного реєстру досудових розслідувань внесено відомості про

вчинення 79 злочинів з мотивів расової, національної, релігійної та іншої нетерпимості [10].

Серед них 50 злочинів кваліфіковано за ознаками злочину, передбаченого статтею 161 КК України, у тому числі за ознаками національної, етнічної належності – 26, релігійних переконань – 19, за мовними ознаками – 2, інвалідності – 2, за ознаками раси та кольору шкіри – 1.

Крім того, зареєстровано 11 злочинів, передбачених статтею 180 КК України, 10 – статтею 179 КК України, 7 – статтею 178 КК України, по одному злочину – частиною другою (з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості) статті 127 та пунктом 14 (з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості) частини другої статті 115 КК України.

Переважає кількість злочинів учинена за ознаками релігійних переконань (28), два випадки – за ознаками расизму та кольору шкіри.

Із зазначеної кількості кримінальних правопорушень у 35 випадках завершено досудове слідство, серед них за 4 злочинами слідчі склали обвинувальні акти з додатками, які згідно з вимогами статті 291 (Обвинувальний акт і реєстр матеріалів досудового розслідування) Кримінального процесуального кодексу України затверджено відповідними прокурорами та направлено до суду для розгляду по суті.

Зокрема, слідчим управлінням колишнього Головного управління Міністерства внутрішніх справ України в Харківській області закінчено досудове розслідування в кримінальному провадженні за ознаками злочинів, передбачених частиною другою статті 127, пунктом 14 частини другої статті 115 КК України, за фактом катування та подальшого вбивства громадянина Королівства Йорданія групою українських громадян, які розміщували в мережі Інтернет оголошення провокаційного характеру від імені неповнолітніх дівчат щодо знайомства з чоловіками – громадянами арабських країн. Після призначення зустрічі таким особам заподіювали тілесні ушкодження.

Злочини на ґрунті ненависті являють собою діяння з підвищеною суспільною небезпекою, оскільки порушують права не лише окремої особи, а спрямовані проти цілої соціальної групи, представником якої (дійсно чи вдавано) виступає потерпілий, адресуючи інформацію про ворожнечу або ненависть стосовно тієї чи іншої національності, раси або релігії злочин.

Саме тому дуже важливою є правильна кваліфікація злочинів цієї категорії на початковому етапі розслідування для їх своєчасного відокремлення від інших злочинів проти життя та здоров'я особи.

Для врахування думки потерпілого під час прийняття заяви про злочин та визначення кримінально-правової кваліфікації при реєстрації злочину в ЄРДР Міністерство внутрішніх справ за ініціативи Головного слідчого управління Національної поліції України внесло зміни до наказу МВС від 06.11.2015 № 1377, зареєстрованому в Міністерстві юстиції України 01 грудня 2015 року за № 1498/27943 «Про затвердження Інструкції про порядок ведення єдиного обліку в органах поліції заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події» [11], згідно з яким формалізований бланк протоколу прийняття заяви про вчинене

кримінальне правопорушення або таке, що готується (додаток 3 до Інструкції), доповнено новим пунктом щодо зазначення обставин учинення кримінального правопорушення, які можуть свідчити про мотиви нетерпимості (расової, національної належності, релігії чи переконання тощо).

Згідно з пунктом 7.1. протоколу наради Головного слідчого управління Національної поліції України від 01 липня 2016 року заступників начальників головних управлінь Національної поліції у місті Києві, областях, Автономній Республіці Крим та місті Севастополі – начальників слідчих управлінь (відділу) зобов'язано забезпечити прийняття заяв та повідомлень виключно на бланках протоколів нового зразка, з обов'язковим зазначенням, у разі наявності мотиву, про вчинення злочину на ґрунті ненависті [12].

Однією з основних особливостей розслідування злочинів на ґрунті ненависті є доказування їх мотиву, а також пов'язане з цим ретельне дослідження особи підозрюваного.

За загальним правилом, передбаченим статтею 88 (Недопустимість доказів та відомостей, які стосуються особи підозрюваного, обвинуваченого) КПК України, відомості щодо характеру або окремих рис характеру підозрюваного є недопустимими доказами на підтвердження його винуватості у вчиненні кримінального правопорушення. Одночасно слід зазначити, що такі відомості можуть бути визнані допустимими, якщо вони подаються для доказування того, що підозрюваний діяв з певним умислом та мотивом (п. 2 ч. 2 ст. 88 КПК України).

Ураховуючи зазначене, дослідженню також підлягають спосіб життя підозрюваного, його інтереси, зв'язки за місцем проживання, навчання, участь у різного роду неформальних групах, об'єднаннях та організаціях, а також причини та умови формування мотиву нетерпимості.

Під час досудового слідства також необхідно приділити посилену увагу вивченню особи потерпілого. Це потрібно для встановлення його належності до конкретних соціальних груп, які визначаються за расовими ознаками, національністю, релігійними переконаннями або іншими відмінностями, та роблять таку особу вразливою з точки зору дискримінаційних практик.

При розслідуванні злочинів цієї категорії поширеною практикою є застосування спеціальних знань у галузі соціології, психології, кримінології щодо молодіжної субкультури, політології – щодо діяльності політичних партій та рухів, які підтримують діяльність молодіжних угруповань націоналістичного спрямування; релігієзнавства – при встановленні причин конфліктів, пов'язаних з релігійною нетерпимістю. Для цього залучають відповідних спеціалістів, скажімо, фахівців Національної експертної комісії України з питань захисту суспільної моралі або призначають відповідні експертизи, зокрема лінгвістичну, психолого-лінгвістичну або релігієзнавчу.

Підсумовуючи, слід зазначити, що протидія злочинам на ґрунті ненависті поступово набуває комплексного характеру. На цей час триває процес підвищення кваліфікації слідчих Національної поліції, у ході якого передбачено розгляд найбільш проблемних питань, що виникають при розслідуванні злочинів [13]. Однією з тем навчально-тематичного плану є

«Толерантність та недискримінація в роботі поліцейського». У ній розглядаються поняття злочину на ґрунті нетерпимості та алгоритм дій правоохоронців при розв'язанні конфліктних ситуацій, які виникли між громадянами на ґрунті нетерпимості.

З метою привернення суспільства до цієї проблеми Національною поліцією спільно з громадськими організаціями розроблено інформаційні плакати щодо видів дискримінації, покарання за неї та засобів правового захисту, які розміщено в кожному територіальному підрозділі Національної поліції [14].

Висновки. Зазначені в статті заходи дозволяють дійти висновку про підвищену увагу з боку державних органів до питання виявлення та протидії злочинам на ґрунті ненависті як украй небезпечному суспільному явищу, що негативно впливає не лише на окремих осіб, а й потенційно може перерости в конфлікти та насильство більш глобального масштабу.

Використані джерела:

1. Рішення Ради міністрів ОБСЄ № 4/03 (Маастрихт, 02 грудня 2003 року) / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://yandex.ua/search/?from=chromesearch&clid=2242631&text>.

2. Рішення Ради міністрів ОБСЄ № 13/06 (Брюссель, 05 грудня 2006 року) / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.osce.org/mc/23114>.

3. Рішення Ради міністрів ОБСЄ № 9/09 (Афіни, 1-2 грудня 2009 року) / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.osce.org/cio/40695>.

4. Законодавство против преступлений на почве ненависти. Практическое руководство. – Варшава: БДИПЧ ОБСЄ, 2009, 2011. – 82 с.

5. Переслідування злочинів на ґрунті ненависті. – Варшава: БДПЛ ОБСЄ, 2015. – 113 с.

6. Механізми збору та моніторингу даних про злочини на ґрунті ненависті. Практичний посібник. – Варшава: БДПЛ ОБСЄ, 2015. – 59 с.

7. Злочини, вчинені на ґрунті нетерпимості: Особливості розслідування. Методичні рекомендації. – Л.; Львівський державний університет внутрішніх справ, 2016. – 120 с.

8. Hate Crime Statistics Act / [Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://www.qrd.org/qrd/usa/federal/1990/federal.hate.crimes.stats.act-04.23.90>.

9. Закон України від 05.11.2009 «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо відповідальності за злочини з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості» / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.rada.gov.ua/laws/show/1707-17>.

10. Аналітична довідка ГСУ Національної поліції України про стан досудового розслідування в кримінальних провадженнях за злочинами, учиненими на ґрунті расової, національної та релігійної нетерпимості протягом 2015 року (вих. № 1624/4/4-2016 від 26.01.2016).

11. Наказ МВС України від 30.05.2016 № 438, зареєстрований у Міністерстві юстиції України 15 червня 2016 року за № 864/28994 «Про внесення змін у додаток 3 до Інструкції про порядок ведення єдиного обліку в органах поліції заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші подій».

12. Протокол наради із заступниками начальників головних управлінь – начальниками слідчих управлінь Національної поліції України від 01.07.2016 (вих. № 7104/05/24-2016).

13. Типовий навчально-тематичний план підвищення кваліфікації слідчих поліції від 12.08.2016.

14. Доручення Національної поліції України від 25.11.2016 № 13084/02/24-2016.

Стаття надійшла до редколегії 30.11.2016

Крюков А.А. Понятие, особенности учета и расследования преступлений на почве ненависти

В статье проанализировано нормативную базу Организации безопасности и сотрудничества в Европе в части противодействия преступлениям на почве ненависти. Сформулировано понятие преступлений указанной категории, показано их отличие от иных сходных преступлений. Основной отличительной особенностью назван мотив совершения преступления и направленность общественно-опасного деяния на потерпевшего как на представителя определенной социальной группы. Рассмотрены конкретные статьи УК Украины, которые необходимо относить к преступлениям на почве ненависти; приведена статистическая информация о таких преступлениях в 2015 году. Рассмотрены отдельные преступления на почве ненависти с указанием их отличительных признаков. Названы меры организационно-управленческого характера, проведенные Министерством внутренних дел в целях повышения эффективности работы правоохранительных органов с заявлениями о преступлениях, своевременного выявления признаков преступлений на почве ненависти на первоначальном этапе досудебного расследования. Обращено внимание на особенности доказывания преступлений указанной категории.

Ключевые слова: *преступления на почве ненависти; мотивы расовой, национальной либо религиозной нетерпимости.*

Kriukov Oleksii. Definition and features of counting and investigating hate crimes

In the article was analyzed the regulatory framework of the Council of Ministers of the Organization for Security and Cooperation in Europe to counteract hate crimes. Defined crimes of this category, given their difference from other similar crimes. As the main distinguishing feature is named the motive of committing a crime and his direction on the victim as a representative of a particular social group. Named the specific articles of the Criminal Code of Ukraine, which must be classified as a hate crime, the statistical information reported offenses in 2015, including procedural decisions like results of pre-trial investigation. Shown are typical examples of hate crimes, with their distinctive features. Named organizational and managerial measures, which was conducted by the Ministry of the Interior, in order to increase the efficiency of the law enforcement bodies with statements of victims of crime, as well as early detection of signs of hate crimes in the initial stage of pre-trial investigation. The main features of this category of evidence of crimes, in particular, it is a motive, which is used by the offender, the need to study the image of the suspect's life, ties in the community, his participation in various informal groups. In addition, special attention should be paid to the study of the personality of the victim in order to establish his membership in a particular social group, defined by race, ethnicity, religion or other characteristics. A distinctive feature of the pre-trial investigation of hate crimes is the use of special knowledge in the fields of sociology, psychology, criminology in terms of youth subcultures, political science regarding the activities of political parties and movements, religious studies on the establishment of the causes of conflicts connected to religious

intolerance. As a specialist, for example, may be involved employees of the National Expert Commission of Ukraine on protection of public morals, and assigned the appropriate expertise, in particular, linguistic, psychological or religious studies.

Key words: *hate crimes; motives of racial, national or religious intolerance.*

УДК 347.963

Л. М. Лобойко, О. Г. Шило,
Л. М. Москвич, Н. В. Глинська,
О. І. Марочкін

СУДОУСТРІЙНІ ТА КРИМІНАЛЬНІ ПРОЦЕСУАЛЬНІ АСПЕКТИ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ

На підставі аналізу положень вітчизняного та зарубіжного законодавства розглянуто судоустрійні та кримінальні процесуальні аспекти протидії корупції в Україні. Феномен корупції розкрито через призму взаємовпливу широкого спектра правових, соціальних та інших чинників. Досліджено організаційно-правові засади попередження корупції в судовій системі; здійснено оцінку корупціогенності кримінального процесуального законодавства України та розглянуто її окремі аспекти. За результатами дослідження досвіду деяких розвинених країн запропоновано зміни й доповнення до чинного судоустрійного законодавства та КПК України. Наголошено на важливості подальших теоретико-правових досліджень у цій царині.

Ключові слова: *корупція, запобігання корупції, судоустрій, корупційні ризики у кримінальному провадженні.*

Постановка проблеми. Проблема корупції в судовій владі – типове явище для країн перехідного типу розвитку, для більшості яких корупція в судовій владі спричиняє набагато більше шкоди, ніж будь-яка інша, оскільки навіть припущення, що судові органи є корумпованими, породжує в широкого загалу сумніви в ефективності антикорупційної діяльності як такої і взагалі щодо ефективності захисту права судовими засобами. За таких умов створення ефективних механізмів подолання й попередження цього негативного явища в органах судової влади є найбільш складним елементом антикорупційної стратегії. Тому які складнощі (економічні, політичні) не виникали б у держави в цій царині, потрібно докладати максимальні зусилля, щоб такі стратегії якомога повніше втілювалися в життя. Процес цей тривалий, бо передбачає не лише створення відповідного правового фундаменту й достатньо високого рівня розвитку економіки України, а й змін у психології її громадян, для яких досі залишається характерним високий рівень сприйняття корупції як соціального явища (у тому числі й схильності до корупційних моделей поведінки) [1, с. 5-8].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремим аспектам протидії корупції в Україні було присвячено наукові праці таких авторів, як М.В. Буроменський, О.М. Грудзур, З.Б. Живко, С.В. Кондратюк, М.І. Мельник, В.В. Побережний, М.А. Погорелький, О.В. Токар-Остапенко, В.І. Федорович та інші. Разом з тим, в умовах загострення суспільної уваги до протидії корупційним проявам у діяльності суду й усього механізму кримінального провадження, ці питання потребують додаткової розробки й

© Лобойко Л. М., Шило О. Г.,

205

Москвич Л. М., Глинська Н. В.,
Марочкін О. І., 2016